

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної
науки

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**Історія зарубіжних слов'ян (давні часи і
середньовіччя)**

Освітня програма “Історія та археологія” (перший (бакалаврський) рівень)
Спеціальність В9 “Історія і археологія”
Галузь знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
Освітня кваліфікація: Бакалавр історії та археології

Затверджено на засіданні кафедри
історії Центральної та Східної Європи і
спеціальних галузей історичної науки
протокол № 1 від 26 серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Історія зарубіжних слов'ян (давні часи і середньовіччя)
Викладач (-і)	Вітенко Микола Дмитрович, к. і. н., доц.
Контактний телефон викладача	(0342) 59-61-46
Е-mail викладача	mykola.vitenko@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	6 кредитів, 24 годин лекцій, 36 годин семінарських занять, 30 годин самостійна робота
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	Консультації в день проведення лекцій/практичних занять (за попередньою домовленістю), або ж щосередини після занять з 13.30 до 17.00 в 610 аудиторії.
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>“Історія зарубіжних слов'ян (давні часи і середньовіччя)” є обов'язковим компонентом передбаченим освітньою навчальною програмою, затвердженою до виконання МОН України для здобуття кваліфікаційного рівня бакалавр зі спеціальності “032 “Історія і археологія””.</p> <p>Передбачає короткий і змістовний аналіз схеми підготовки студентів згідно навчальної програми з курсу “Історія зарубіжних слов'ян (давні часи і середньовіччя)”. Лекційні та семінарські заняття допоможуть студентам глибше засвоїти вузлові питання історичного розвитку народів цього регіону, ознайомитися з джерелами та історіографією. На семінарських заняттях студенти оволодівають основами наукового дослідження, навчаються самостійно оцінювати історичні події, висловлювати і аргументувати власні думки.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p>Мета дисципліни “Історія зарубіжних слов'ян (давні часи і середньовіччя)” полягає в тому, щоб, спираючись на методологічні принципи історичної науки, використовуючи найновіші здобутки історіографії, сформувати у студентів-істориків знання про головні етапи та події в історії слов'янських народів. Розглянути основні соціальні, економічні, політичні, етно-конфесійні та культурні процеси у східноєвропейському регіоні, проаналізувати труднощі, здобутки та специфіку в процесі формування державності слов'янських народів.</p>	
4. Програмні компетентності та результати навчання	
<p>Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.</p> <p>Загальні компетентності (ЗК).</p> <p>ЗК 2 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК 3 Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.</p> <p>ЗК 6 Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 9 Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>Спеціальні (фахові) компетентності (СК)</p> <p>СК 2 Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.</p>	

СК 9 Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10 Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

Програмні результати навчання

ПРН-1 Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН-2 Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН-3 Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН-5 Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН-6 Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН-13 Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

лекції	24
семінарські заняття / практичні / лабораторні	36
самостійна робота	30

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
1	032 Історія та археологія	1	Нормативний

Тематика навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин, відведених на:		
	Лекції	Семінарські заняття	Індивідуальну і самостійну роботу
Тема № 1. Витоки та походження давніх слов'ян	2	–	2
Тема № 2. Слов'янські народи в давнину.	–	2	2
Тема № 3. Полабсько-поморські слов'яни.	2	–	2
Тема № 4. Давньопольська держава за правління династії П'ястів.	2	2	2
Тема № 5. Перше Болгарське царство.	2	–	2
Тема № 6. Витоки чеської державності VI – XI ст.	2	2	2
Тема № 7. Утвердження Давньочеської держави в XII – XIV ст.	2	2	2
Тема № 8. Друге Болгарське царство (1185 – 1396 рр.).	2	2	2

Тема № 9. Польська держава за династії Ягеллонів.	2	2	2
Тема № 10. Сербська держава в X – XV ст.	2	2	2
Тема № 11. Велике князівство Литовське в XIII – XVI ст.	2	–	2
Тема № 12. Гуситський рух в Чехії.	–	2	2
Тема № 13. Білоруські землі в XIII – XVI ст.	2	2	2
Тема № 14. Хорватія та Далмація у XII – середині XV ст.	–	2	2
Контрольна робота	–	4	2
Разом за семестр	24	36	30

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Розрахунок максимальної підсумкової оцінки з навчальної дисципліни здійснюється згідно кредитно-модульної системи. Максимальна кількість балів, яку можуть одержати студенти під час виконання різних видів робіт становить:

Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4	Всього
Поточний контроль	Контрольні роботи	Колоквіум	Екзамен	
25 балів	15 балів	10 балів	50 балів	100 балів

Поточний контроль знань

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для студентів є обов'язковим.

Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обгрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми.

Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за роботу на семінарських заняттях становить 25 балів.

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставляння балів від "1" до "5". Позначення "0" виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, або через відсутність на занятті без поважної причини, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Підсумкова кількість балів за роботу студента на семінарських заняттях визначається як середнє арифметичне помножене на коефіцієнт. Середнє арифметичне визначається як сума набраних студентом балів поділена на кількість занять, в яких він брав участь і був оцінений. При цьому відсутність студента на занятті без поважної причини враховується при вирахуванні середнього арифметичного. Кожен студент зобов'язаний взяти активну участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене з поважних причин заняття студент може "відпрацювати" у формі, визначеній викладачем та кафедрою. При цьому виставлення оцінки не передбачається, але це відпрацьоване заняття не впливатиме на середній арифметичний бал студента. Як правило "відпрацювання" проходить у вигляді написання і захисту реферату на визначену викладачем тему (вимоги до додаткової реферативної роботи встановлюються викладачем та кафедрою

окремо).

Контрольна робота

Впродовж роботи над вивченням дисципліни передбачено проведення контрольної роботи. При цьому за контрольну роботу студент може одержати 30 балів. Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки при заліку. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни. Такий студент має змогу скласти залік за талоном № 2, але для цього він повинен виконати передбачене кафедрою завдання.

Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 2 теоретичних, 1 практичного (на знання історичних джерел), 1 знання термінів та 1 на знання хронології.

Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі (наведено максимальну кількість балів, яку можна здобути за відповідь на кожне завдання):

Завдання	Бали
1 теоретичне	5 балів
2 теоретичне	5 балів
3 практичне	3 балів
4 знання термінів	1 бал
5 знання хронології	1 бал
Разом	15 балів

Самостійна робота студентів

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати.

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів з наукових публікацій по важливих проблемах даної навчальної дисципліни.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді проведення колоквиуму чи написання реферату.

Самостійна робота студентів оцінюється в наступних діапазонах:

Критерії оцінювання колоквиуму (оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів)

Критерії	Бали
глибока, розгорнута відповідь	9-10 балів
правильна стисла відповідь	7-8 балів
поверхова відповідь	5-6 балів
поверхова відповідь з наявністю окремих помилок	3-4 балів
розкриття окремого аспекту питання	1-2 бали
неправильна відповідь або її відсутність	0 балів

Критерії оцінювання реферату (оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів)

Критерії	Бали
● глибоке розкриття проблеми, з відображенням авторської позиції	- 9-10 балів
● обґрунтоване розкриття проблеми	- 7-8 балів
● тема розкрита неповно	- 5-6 балів
● реферат суто компілятивного рівня	- 3-4 балів
● розкритий лише окремий аспект	- 1-2 бали
● реферат не захищений	- 0 балів

Самостійна робота студента має на меті закріпити і поглибити набуті студентом знання і вміння

у процесі вивчення дисципліни. Навчити студента науково грамотно оформити підготовлені ним матеріали.

Екзамен

Екзамен проводиться як правило у письмовій формі. Екзаменаційний білет складається із 5 завдань: 2 теоретичних, 1 на знання історичних документів, 1 на знання термінів та 1 на знання хронології. Максимальна кількість балів, яку можна здобути на екзамені 50. На екзамен виносяться всі питання програмових вимог з нормативного курсу історії Центрально-Східної Європи в давні часи і середньовіччі.

Студентам для того щоб бути допущеним до семестрового екзамену необхідно виконати всі 4 змістові модулі і при цьому набрати не менше 25 балів. У випадку якщо сума балів буде меншою, студент за рішенням кафедри і погодженням із викладачем повинен “відпрацювати” заборгованість по певному змістовому модулю. Лише після успішного “відпрацювання” він отримує право написати екзамен згідно талону № 2. Якщо упродовж терміну визначеного деканатом факультету історії, політології і міжнародних відносин “відпрацювання” не буде виконано, то такого студента може бути відраховано. Студент, який за підсумками змістових модулів та екзамену набрав менше 50 балів вважається таким, що не виконав навчального плану і повинен перездати екзамен згідно талону № 2. У випадку повторного негативного написання екзаменаційної роботи студент складає екзамен згідно талону № 3 в присутності екзаменаційної комісії. У випадку здобуття і тут негативної оцінки, такого студента буде відраховано.

У зв'язку із військовими діями, перебуванням студента за межами України, іншими поважними обставинами, наявність яких підтверджується відповідними документами, Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника передбачено можливість складання екзаменів у вигляді тестування у дистанційній формі навчання <https://d-learn.pnu.edu.ua/>. Також у вигляді тестування може відбуватися здача іспиту за талонами № 2 та № 3.

7. Політика навчальної дисципліни

Відвідування занять і виконання навчального навантаження студентами. Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для студентів є обов'язковим.

Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обгрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми.

Обов'язковим є написання запланованих письмових (контрольних, самостійних, індивідуальних) робіт.

Студенти мають інформувати керівництво факультету та викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усі строків визначених для виконання усі видів письмових робіт, передбачених курсом.

Академічна доброчесність:

У Прикарпатському університеті навчальний процес побудований на основі дотримання принципів академічної доброчесності, прозорості та законності роботи. Як викладач, так і студент (-ка), повинні дотримуватися Положення про запобігання академічному плагіату (<http://surl.li/dztjc>), Положення про запобігання академічного плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти (<http://surl.li/evnhu>), Кодексу честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (<http://surl.li/eonvn>).

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та

пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи.

Література. Уся література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

8. Рекомендована література

1. Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В., Терпильовський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія. К., 2012. 366 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Abashyna_NS/Davni_sloviany_Arkheolohiia_ta_istoriia.pdf?
2. Баран В. Д. Давні слов'яни. К., 1998. 336 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Baran_Volodymyr/Davni_sloviany/
3. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К.: Критика, 2004. 462 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vandych_Potr/Tsina_svobody_Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy_vid_Serednovichchia_do_sohodennia.pdf?
4. Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовічної історії слов'янства / З англ. пер. Р. Ткачук та Ю. Терех. К.: Юніверс, 2004. 496 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vlasto_AP/Zaprovadzhennia_khrystyanstva_u_slovian.pdf?
5. Головка О. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.). Київ, 2021. 600 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Holovko_Oleksandr/Rus_i_Polscha_v_mizhnarodnomu_zhytti_Yevropy_X_-_persha_polovyna_XIII_st.pdf?
6. Гейштор А. Слов'янська міфологія. К., 2014. 416 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Heishtor_Aleksand/Slovianska_mifolohiia.pdf
7. Десятничук І. Історія Центральної та Східної Європи від найдавніших часів до початку ХХ століття: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2025. 288 с.
8. Десятничук І. О. Історія південних і західних слов'ян від найдавніших часів до кінця ХVІІІ століття. Навчальний посібник. К.: Кодор, 2018. 156 с.
9. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. К: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 512 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
10. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001.
https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/
11. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 464 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Zinko_Yurii/Narysy_istorii_Cekhii.pdf?
12. Історія західних та південних слов'ян з давніх часів до ХХ ст. / За ред. проф. В. І. Ярового. К.: Либідь, 2001. С. 3 – 25.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Yarovyi_Valerii/Istoriia_zakhidnykh_i_pivdennykh_slovian_z_davnykh_chasiv_do_XX_st.pdf?
13. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. проф. Леоніда Зашкільняка. Львів, 2001. С. 7–23. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
14. Крикун М., Зашкільняк Л. Історія Польщі. Львів, 2002. С. 5 – 36.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Polschi_Vid_naidavnishykh_chasiv_do_nas_hykh_dniv.pdf?
15. Магія повсякдення давніх слов'ян. Нариси / кол. авт.; за ред. С. Горбаненка. Київ:

- Академперіодика, 2022. 210 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Mahiiia_povsiakdennia_davnykh_slovia_narysy.pdf
?
16. Норкус З. Непроголошена імперія. Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій. Пер. з лит. Петро Білинський. Київ: Критика, 2016. 440 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Zenonas_Norkus/Neproholoshena_imperiiia_Velyke_kniazivstvo_Lytovske_z_pohliadu_porivnialno-istorychnoi_sotsiolohii_i.pdf?
17. Острогорський Г. Історія Візантії. Львів: Літопис, 2002. 608 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Ostrogorskyi_Georg/Istoriia_Vizantii.pdf?
18. Синиця Є. Перунові діти. Військова справа слов'ян на початку Середньовіччя. К.: Темпора, 2012. 276 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Synytsia_Yevhen/Perunovi_dity_Viiskova_sprava_slovia_na_pochatku_Serednovichchia/
19. Українці Хорватії. Матеріали і документи. Збірник підготував Славко Бурда. Загреб, 2024. 430 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28756/file.pdf>
20. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян: давня доба, середньовіччя. Навчальний посібник для ВНЗ. К.: Либідь, 2011. 416 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Yarovi_Valerii/Khrestomatiia_z_istorii_zakhidnykh_ta_pivdennykh_slovia_Davnia_doba_Serednovichchia.pdf
21. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (доба Середньовіччя). Укладач О. М. Присяжнюк. Одеса: Університет Ушинського, 2020. 226 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Prysiazhniuk_Oleksii/Khrestomatiia_z_istorii_zakhidnykh_ta_pivdennykh_slovia_doba_Serednovichchia.pdf?
22. Чорний В. Історія Болгарії. Львів, 2007. 463 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Chornii_Volodymyr/Istoriia_Bolharii/
23. Благоєвић, Милош (1989). Србија у доба Немањића: Од кнежевине до царства 1168—1371. Београд: Вајат. <https://ru.scribd.com/document/326979303/Blagojevic-Srbija-u-Doba-Nemanjica-PDF>
24. Благоєвић, Милош (2001). Државна управа у српским средњовековним земљама. Београд, 2001. 344 с. <https://ru.scribd.com/document/401252605/Blagojevic-Drzavna-uprava-u-srpskim-srednjovekovnim-zemljama-pdf>
25. Благоєвић, Милош (2004). Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. <https://ru.scribd.com/document/169335352/Blagojevic-Milos-Nemanjici-i-Lazarevici-Srpska-Srednjovekovna-Drzavnost>
26. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 1: Старажытная Беларусь: Ад першапачатковага засялення да сярэдзіны XIII ст. / Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) і інш. Мн.: Экаперспектыва, 2000. 351 с. <http://history.org.ua/LiberUA/978-985-469-202-9/978-985-469-202-9.pdf>
27. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 2. Беларусь у перыяд Вялікага Княства Літоўскага / Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) і інш. Мн.: Экоперспектыва, 2008. 688 с. <http://history.org.ua/LiberUA/978-985-469-204-3/978-985-469-204-3.pdf>
28. Живковић, Тибор (2000). Словени и Ромеји: Славизација на простору Србије од VII до XI века (PDF). Београд: Историјски институт САНУ. <https://ia800304.us.archive.org/26/items/TiborZivkovic-SloveniRomeji/TiborZivkovic-SloveniRomeji.pdf>
29. Златарски В. История на българската държава през средните векове. Том I., История на Първото българско царство. Част I. Епоха на хуно-българското надмощие (679 – 852), София 1918. <http://www.promacedonia.org/vz1a/index.html>
30. Златарски В. История на българската държава през средните векове. Том I. История на Първото българско царство. Част II. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство (852 – 1018), София 1927. <http://www.promacedonia.org/vz1b/index.html>
31. Златарски В. История на българската държава през средните векове. Том II. България под

- византийско владичество (1018 – 1187), София 1934. <http://www.promacedonia.org/vz2/index.html>
32. Златарски В. История на българската държава през средните векове. Том III. Второ българско царство. България при Асеневци (1187 – 1280), София 1940. <http://www.promacedonia.org/vz3/index.html>
33. Логос, Александар А. (2017). Историја Срба I. Београд. <https://www.academia.edu/35327198>
34. Ћирковић, Сима. Историја српског народа (6 књига). Београд 1981 – 1983. [https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0_\(%D0%BA%D1%9A%D0%B8%D0%B3%D0%B0\)](https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0_(%D0%BA%D1%9A%D0%B8%D0%B3%D0%B0))
35. Ћирковић, Сима. Срби међу европским народима. Б., 2009. https://inslav.ru/sites/default/files/editions/2009_chirkovich_istorija_serbov.djvu
36. Grodecki Roman, Zachorowski Stanisław, Dąbrowski Jan, Dzieje Polski średniowiecznej w dwu tomach. Kraków, 2011. <https://griml.com/BrWDQ>
37. Labuda Gerard. Pierwsze państwo polskie, Kraków, 1989. 80 s. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/444968/edition/391743/content>
38. Pavlicevic Dragutin. Kratka politicka i kulturna povijest Hrvatske. Zagreb: Hrvatski informativni centar, 1998. <https://web.archive.org/web/20040630065858/http://www.hic.hr/books/pavlicev/>
39. Przewodnik po historii Polski 966–2016. Instytut Pamięci Narodowej Komisja, Warszawa 2016. 120 s. <https://ipn.gov.pl/download/2/43696/PrzewodnikpohistoriiPolski.pdf&ved=2ahUKEwiPjdewvN-KAxWePhAIHUVhFjcQFnoECCsQAQ&usq=AOvVaw1T456opsuJxSL801QQRblq>
40. ŚREDNIOWIECZE Polskie i Powszechne Tom 9 (13). pod redakcją Jerzego Sperki i Bożeny Czwojdrak Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego Katowice 2017. 254 s. [https://sbc.org.pl/Content/362475/sredniowiecze_polskie_i_powszechne_09_\(13\).pdf](https://sbc.org.pl/Content/362475/sredniowiecze_polskie_i_powszechne_09_(13).pdf)
41. Šanjek T. Krscanstvo na hrvatskom prostoru. Zagreb, 1991. <https://ru.scribd.com/document/26399105/Franjo-%C5%A0anjek-KR%C5%A0%C4%86ANSTVO-NA-HRVATSKOM-PROSTORU>
42. Šišić Ferdo. PREGLED POVIJESTI HRVATSKOGA NARODA OD NAJSTARIJIH DANA DO GODINE 1873. 378 s. <https://ru.scribd.com/doc/26214314/Ferdo-%C5%A0i%C5%A1i%C4%87-PREGLED-POVIJESTI-HRVATSKOGA-NARODA>
43. Vavřinec z Březové (Лаврентій із Бржезової). Husitská kronika. Praha, 1979. 429 s. <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=20&bookid=1214>

Викладач _____ Вітенко М. Д.